(р. 912)

Князь Олег по боях тяжких відпочив,
В задумі по пишній палаті ходив
І нетерпеливо в вікно поглядав;
Князь Олег, як видно, когось дожидав.

Втворилися двері, в кімнату йде
Старець і князеві поклін кладе.

Князь бистро поглянув йому в лице:
"Здоров був, віщуне! — йому рече. —

Скажи мені правду по свому дару:
Чи скоро й якою я смертю умру?"

Покірно склонився віщун князю:
"Покинь відслоняти будучність свою!
Не знайде потіхи, хто перед порою
її відкриває зухвало рукою".

Князю мовби жару насипав у кров,
Він глянув на діда, наморщивши бров.

"Чи думаєш, що я дитина така,
Що слово марнеє мене вже й зляка?
Як знаєш будучність, то всю й відкрий!
Як ні, я скажу: "Ти дурисвіт старий".

"Мій княже, дурити не думаю я.
Сумна, невесела будучність твоя.
Твій кінь, що найбільше його любиш ти,
Той має загибель тобі принести".

"Як так, на Перуна кленуся я,
Що більше не сяду та того коня".

*

Летіли літа, мов Дніпра бистрота.
Князь Олег з війни знов додому верта;
В далекий похід він із військом ходив,
Хозар, степових хижаків, побідив.

Народ веселиться: настав уже мир!
Князь Олег дружину ззиває на пир,
Весело три дні і три ночі пройшли, —
Вони погуляти на лови пішли.

Дніпра узбережжям біліє пісок,
А поза піском тим сосновий лісок;
На краю ліска, на тім білім піску
Біліший кістяк — кому він по знаку?

"Любимець твій, княже, — конюх відповів, —
Той кінь, що прогнать його в степ ти велів.
Що ми його гнали, не хтів він до тих
Свобідних вертать табунів степових;
І все лиш маячив пісками він сам,
Аж раз ми здохлого знайшли його там".

"Мій бідний приятель! — князь Олег сказав,
На білії кості з жалем поглядав. —
Я смерть йому вдіяв, прогнав його сам,
Повірив дурисвіта діда словам".

Князь Олег коня в лоб ногою торкнув,
В тій хвилі в нозі біль страшенний почув,

Бо в лобі тім краса сиділа змія
І лобом отруйним шпигнула князя.

Князь Олег хитнувся і весь задрожав.
"Проклятий віщуне, ти правду сказав!"
Князь Олег посинів, зір в небо здійма, —
Дружина до нього, — в нім духу нема.

Писано при кінці 1875 р., передруковано зі збірки "Із літ моєї молодості", ст. 68-71.

Джерелом сього поетичного оповідання треба вважати оповідання найстаршого київського літопису, поміщене під р. 912 (наведене видання, ст. 27-8), яке в реконструкції на віршову форму виглядає ось як:

И живяше Олегъ миръ имѣя
Къ всѣмъ странамъ, княжа въ Києвѣ.
И приспѣ осень, и помяну Олегъ
Конь свои, иже бѣ поставилъ кормити.
(И) не всѣдати на нь.
Бѣ, бо преже въпрошалъ волъхвовъ1:
"От чего ми єсть оумьрети?"
И рече ему одинъ кудесникъ:
"Княже, конь, его же любиши
И ѣздиши на нем, от того та оумрети".

Олегъ же приимъ въ оумѣ си рече:
"Николи же всяду на конь, ни вижю его боле того!"
И повѣлѣ кормити и и не водити его к нему.
И пребывъ нѣколко лѣтъ не дѣя его,
Дондеже и на Грѣкы иде.
И пришедшю ему къ Киеву пребысть 4 лѣта.
На 5 лѣто помяну конь свои,

От него же бяху рекъли волъстви оумрети Ольгови.
И призва старhишину конюхомъ рекя: "Кде есть конь мои,
Єго же бhхъ поставилъ кормити и блюсти его?"
Онъ же рече: "Оумерлъ есть".
Олегъ же помhя ся и оукори кудесника рекя:
"Тоть неправо молвять волъсві, но все то лъжа есть.
Конь оумерлъ, а яз живъ".
И повелh очhдлати конь: "Да-ть вижю кости его!"
И привха на мhсто, идеже бяху лежаще кости его голы
И лобъ голъ. И слhзъ с коня посмhя ся рекя:

"От сего ли лъба смрть мнh взяти?"
И въступи ногою на лобъ и выникнучи змhя,
И оуклюну и в ногу, и с того разболhв ся оумьре.
И плакаша ся по немъ вси людие плачемъ великом,

И несоша и и погребоша и на горh, иже глть ся Щековица.
Єсть же могила его до сего дни, словеть могила Олгова.
И бысть всhхъ лhтъ его княжения 33.

Писано д[ня] 14 цвітня 1914

Отеє літописне оповідання, якого історичності не потребуємо відкидати, невважаючи на його трохи легендовий характер, добре достроюється до характеристики рицарської фігури Олега, змальованої в нашім літописі. Подробиці того малюнка, хоч потрохи легендові та для тверезого скептично настроєного ума неправдоподібні, вже тому не зовсім легендові, що близьких або навіть тотожних паралель до них у багатій легендовій та традиційній літературі не знаходимо. Натомість про сповнені пророцтва маємо в історичних пам'ятках не мало свідоцтв. У своїй студії про літописне оповідання про смерть Олега, поміщеній у "Науковім додатку" до "Учителя", Львів, 1913, ч. 1, я навів як аналогії до теми "фатального коня", що спричинює наглу смерть чоловіка, який їздив на нім, староісландську сагу про Графнкеля Фрайсготі та її міфічну основу в однім оповіданні молодшої Едди. До тих оповідань можна би

ще додати одно староєгипетське оповідання про чудесного коня, що помагає свому їздцеві доконати неможливого діла, і паралелі до тої казки в казках інших, пізніших народів, але [то] вже дуже далека аналогія до Олегового коня.

Писано д[ня] 3 мая 1914.

Варто зазначити, що в першім новгородськім літопис маємо про смерть Олега коротше, але ледве чи правдивіше оповідання: "Йде Олегъ къ Новугороду, и оттуда в Ладогу. Друзіи же сказають, яко идущю ему за море, и уклюну змія в ногу, и с того умре. Єсть могила его в Ладозі" (Новгородская летопись по Синодальному харатейному списку. Издание Археографической комиссии. Санктпетербург, 1888, ст. 7). Се оповідання підозреної вартості вже хоч би тим, що покладене під р. 922, десять літ по фактичній смерті Олега. В ньому згадано про два безцільні походи Олега до Новгорода й на Ладогу або за море. Закінчення вказує на неясну ладозьку традицію, не поперту ніяким іншим свідоцтвом. Варто зазначити, що початкова часть того літопису аж до р. 995 (року смерті Ігоря) досить баламутна, бо, прим(іром), панування Ігоря протягає від р. 854 до 955, а похід Олега на греків із р. 907 приписує Ігореві і кладе на р. 920, по чім у р. 922 наступає буцімто другий похід, уже самого Олега.

Дописано д[ня] 8 червня 1914.

1 Тут до тексту додано ще дублет: кудесникъ.